

Τόμας Μύντσερ - Ο Πόλεμος των Χωρικών

Πρώτα από όλα πριν αναφερθούμε στο πόλεμο των χωρικών, πρέπει να πούμε δύο λόγια για τον Τόμας Μύντσερ. Γεννήθηκε στο Στόλμπεργκ το 1490 ή το 1493 και σπούδασε τα πανεπιστήμια της Λειψίας και της Φρανκφούρτης. Ασπαζόταν τη διδασκαλία του Λουθήρου και είχαν στενές σχέσεις. Λόγω των επαναστατικών του ιδεών υπήρξε διάσπαση μεταξύ τους και ο Λούθηρος των κατηγορήσε για βίαιες ενέργειες. Η βαθιά ρήξη με τους Λουθηριανούς ήρθε το 1522 με την θεωρία του Μύντσερ για την κοινωνικοπολιτική προσέγγιση στη μεταρρύθμιση. Γενικά οι Πληροφορίες για τον Μύντσερ είναι λίγες και μόνο ένας έχει πει κάποια πράγματα γι' αυτόν, ο Μελάγχθονας (τότε ιστορικός) αλλά με πολλές ανακρίβειες λόγω του «αντικειμενικού» του επιστήμονα. Γι' αυτό πληροφορίες για τον θάνατο του δεν υπάρχουν ακριβείς. Ο Μύντσερ ήταν η ηγετική μορφή του Αναβαπτιστικού Κινήματος.

Γύρω στα 1522-1525, η αναδυόμενη οικονομία της αγοράς, η αύξηση της παραγωγής και του εμπορίου και η ανάπτυξη του κεφαλαίου έρχεται σε άμεση σύμπτωση με την εξουσία των Πριγκίπων καθώς το κεφάλαιο χρειάζεται μια ισχυρή κυβέρνηση. Έτσι οι Καπιταλιστές ενισχύουν με το πούγκι τους τους πρίγκιπες στις συγκρούσεις με τον εξεγερμένο κόσμο. Στη Κεντρική και στη Νοτιοδυτική Γερμανία (όπου άρχισε ο πόλεμος των χωρικών) έχουμε μια σειρά από μέτρα, όπως ήταν η εφαρμογή του απολυταρχικού ρωμαϊκού δικαίου στη θέση του κατά τόπους εθιμικού δικαίου και η αύξηση των φόρων και της δεκάτης. Για αυτά τα μέτρα υπεύθυνη είναι οι ηγεμόνες που είχαν κτήματα σε απομακρυσμένες τοποθεσίες παρά η ντόπια κατώτερη αριστοκρατία. Με την αρχή της εξεγέρσης, παρατηρούμε την ένωση των αγροτών με την χρεοκοπημένοι πλέον κατώτερη αριστοκρατία και τα χαμηλά στρώματα των πόλεων (προλεταριάτο).

Η εξέγερση είχε κανονιστεί να ξεσπάσει σε όλα τα σημεία την ίδια μέρα (όπως έγινε στο Πόλεμο των Χωρικών στην Αγγλία το 1381) στις 2 Απρίλη. Ήταν καλά οργανωμένη, αλλά λόγω της ανυπομονησίας των επαναστατών ξεκινά νωρίτερα σε κάποια σημεία. Παρά όλη την επίγνωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης από τους πρίγκιπες και την προετοιμασία τους για ένα πιθανό ξέσπασμα, η έκρηξη της εξέγερσης τους αφνιδίασε και έτσι αποκτούν οι εξεγερμένοι ένα μεγάλο πλεονέκτημα. Η εξέγερση εξαπλώνεται στη Θουριγγία, στο Μιλχάουζεν, στο Μάνσφελντ, στο Φρανκενχάουζεν και στην υπόλοιπη Σαξωνία. Ο Μύντσερ πάει από νωρίς στο Μιλχάουζεν, ένα από τα προπύργια των εξεγερμένων για να ηγηθεί σωματικά και πνευματικά της εξέγερσης. Λόγω της επιμόνης των χωρικών και όχι μόνο το συμβούλιο του Μιλχάουζεν (ανώτατη εξουσία στην περιοχή) καταρρέει και επίσης κάθε μορφή εξουσίας. Εγκαθιδρύετε η κομμούνα του Μιλχάουζεν που κρατά 2 μήνες (17 Μάρτιου – 25 Μαΐου). Από εκεί και πέρα μετά την κατάρρευση της κομμούνας, ο αγώνας συνεχίζεται στη θουριγγία και το Μανσφελντ όπου οι μεταλλωρύχοι επαναστατούν υπό τις επιτολές που έστειλε ο Μύντσερ. Αποτυχία όμως και εδώ, διότι εκείνη την εποχή υπήρχε μια κατακερματισμένη αυτοκρατορία που οδήγησε στο μειονέκτημα του να μην έχουν ένα ενιαίο μέτωπο και να ενωθούν σ' ένα κίνημα εξεγέρσεων. Σε συνδυασμό με αυτό, τα χαμηλά στρώματα και οι χωρικοί

δεν είχαν την κατάλληλη παιδεία και μόρφωση και έτσι χειραγωγώνταν εύκολα από τους ευγενείς οι οποίοι τους είπαν αυτά που ήθελαν να ακούσουν και έτσι άφησαν τα όπλα. Η τελευταία εστία αντίστασης, στην οποία κατέφθασε και ο Μύντσερ ήταν το Φρανκενχάουζεν. Εκεί έξω από τα τείχη της πόλης είχαν παραταχθεί 8.000 χωρικοί κακά εξοπλισμένοι και ανοργάνωτοι ενώ από την άλλη 8.000 περίπου στρατιώτες μισθοφόροι άρτια εξοπλισμένοι με κανόνια. Σ αυτή τη μάχη σφαγιάστηκαν 6.000 εξεγερμένοι ενώ οι απώλειες των πριγκίπων (ενωμένοι οι πρίγκιπες) μη άξια αναφοράς. Ο Μύντσερ πιάστηκε, βασανίστηκε και υπό κάποιες άγνωστες συνθήκες πέθανε. Στους πρίγκιπες που δεν τους έφτανε μόνο η νίκη, άρχισαν ένα κύμα καταστολής σ' όλη τη κεντρική και Νοτιοδυτική Γερμανία. Στο τέλος του πολέμου των χωρικών και της καταστολής που ακολούθησε υπολογίζεται ότι υπήρχαν 100.000 νεκροί (!) από τους εξεγερμένους. Έτσι μαζί με το τέλος της επανάστασης στο Φρανκενχάουζεν, έχουμε το τέλος του Μύντσερ και των εξεγέρσεων.

Αναβαπτιστές

Οι αναβαπτιστές εμφανίστηκαν στο πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα και ανήκαν στην ριζοσπαστική μεταρρύθμιση (Επιστροφή στην απλότητα και την πνευματικότητα της πρώτης Χριστιανικής εκκλησίας). Κατά κύριο λόγο, το κίνημα των αναβαπτιστών ήταν μια θρησκευτική κίνηση που έδρασε κατά της επίσημης εκκλησίας, αλλά είχε πολλά στοιχεία ενός κοινωνικού κινήματος. Ηγετική μορφή και καθοριστικό ρόλο έπαιξε ο Τόμα Μύντσερ που ήταν μαθητής και φίλος του Λουθήρου και ηγήθηκε στις εξεγέρσεις που ονομάστηκαν ως "Πόλεμος των Χωρικών".

Θρησκευτική Ιδεολογία

Σαν θρησκευτική κίνηση, υπήρξε και ένα πλαίσιο θέσεων που ερχότανε σε ρήξη με την τότε εκκλησία και είχε ριζοσπαστικά θρησκευτικά χαρακτηριστικά. Δεχόντουσαν την ελεύθερη βούληση, υιοθετούσαν τον Χιλιασμό (περιγράφει πρωταρχικά μια χριστιανική αντίληψη ή δοξασία σύμφωνα με την οποία πρόκειται να υπάρξει μια Χρυσή Εποχή ή Παράδεισος στη γη όπου ο Χριστός 'θα βασιλεύσει' πριν την τελική κρίση και την μελλοντική αιωνιότητα), πίστευαν στην άμεση επικοινωνία με τον Θεό (δηλαδή χωρίς ειδικούς τρόπους λατρείας και διάφορους "εκπροσώπους" του), υποστήριζαν τις ελεύθερες σεξουαλικές σχέσεις και εναντιώνονταν στο θεσμό του γάμου. Κύρια χαρακτηριστικά τους ήταν ότι δεν αποδέχονταν το νηπιobάπτισμα και κήρυτταν την ανάγκη να ξανά βαπτιστούν οι πιστοί και επίσης υπήρχε ανάμεσα στα μέλη τους η ιδέα της κοινοκτημοσύνης (τα πάντα κοινά, επίσης κύριο κομμουνιστικό χαρακτηριστικό), δεν δεχόντουσαν καμία ατομική ιδιοκτησία (κάποιες άλλες σχέτες πίστευαν στην κοινοκτημοσύνη έως ενός σημείου και δεχόντουσαν την ατομική ιδιοκτησία).

Μετά τον Πόλεμο των Χωρικών

Αφού τελείωσε ο πόλεμος των χωρικών και άφησε πίσω του 100.000 νεκρούς, οι αναβαπτιστές, που είχαν πάρει μέρος σ' αυτόν, ενώ περίμενε κανείς μια

σκληρή καταστολή, κάτι τέτοιο δεν έγινε. Εκείνη την εποχή υπήρχε μια κατακερματισμένη Γερμανική Αυτοκρατορία, όπως είπαμε, που δυσκόλεψε στην ενοποίηση όλων των επαναστατικών τμημάτων σ'ένα ενιαίο κίνημα, αλλά ταυτόχρονα ελάττωσε και την ενέργεια του αντιδραστικού χτυπήματος που δεν κινήθηκε ενιαία σ'όλες αυτές τις τάξεις, ούτε με την ίδια δύναμη. Έτσι, στη Νότια Γερμανία, στην Ολλανδία και στην Μοραβία με τον Hut και με τον Hoffman αντίστοιχα έχουμε την ενδυνάμωση του κινήματος υπό κάποιες ευνοϊκές συνθήκες.

Η Κομμούνα του Μύνστερ

Η ενδυνάμωση του κινήματος συνεχίζεται μέχρι και την χρονιά 1533. Ίσως το σημαντικότερο έτος για τους αναβαπτιστές. Τότε έχουμε την δημιουργία της Κομμούνας του Μύνστερ ή "Νέα Ιερουσαλήμ" από τον μαθητή του Hoffman, Γιάν Μάτις. Στο Μύνστερ λόγω των κοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν οι αναβαπτιστές είχαν μεγάλη απήχηση. Ο δήμαρχος Hermann Tillbeck αν και ευγενής, ήταν βαθιά δημοκράτης και άφησε χώρο στους αναβαπτιστές να ισχυροποιηθούν. Συγχρόνως οι φτωχοί άρχισαν να αμφισβητούν αρχές και τις συντεχνίες τόσο ώστε οι αναβαπτιστές να βγαίνουν και να κηρύττουν φανερά μέσα στην πόλη το λόγο τους. Εν τέλει είχαν τόση δύναμη που κάποια στιγμή η πόλη τους άνηκε και αναγκάστηκαν να διωχθούν οι ευγενείς, οι προτεστάντες, οι αριστοκράτες και οι έμποροι. Κατέφθάναν στη πόλη κομμουνιστές και αναβαπτιστές που ήταν κυνηγημένοι για καταφύγιο από όλη την Γερμανία. Κοινοκτημοσύνη, με την δημιουργία αποθηκών με ρούχα, έπιπλα, τρόφιμα και όπλα όπου ο καθένας έπαιρνε ότι ήθελε, ελευθερία σχέσεων, ιδιωτικές ιδιοκτησίες απαλλοτριώθηκαν και κηρύχθηκε ένα αταξικό βασίλειο του Θεού. Αυτό όμως δεν κράτησε πολύ, καθώς μισθοφόροι της καθολικής εκκλησίας περικύκλωσαν στις 10 Φεβρουαρίου τη πόλη και μέσα και από προδοσίες και σφοδρές οδομαχίες αποδυναμώθηκε το κίνημα, πέθανε ο Γιάν Μάτις αλλά η πόλη δεν έπεσε. Μετά την οπισθοχώρηση του στρατού, τα ηνία αναλαμβάνει Ο Ιωάννης του Λέυδεν. Τρελαμένος από την εξουσία θέσπισε νόμους, κατάργησε το χρήμα, θέσπισε την θανατική ποινή ακόμα και για κλοπή. Είχε μια πλούσια ζωή σε σχέση με τους "αδελφούς" του και κυριαρχούσε ουσιαστικά με τρομοκρατία. Προδοσία από μέσα και αποδυνάμωση του κινήματος έχει εν τέλει την κατάρρευση της κομμούνας του Μύνστερ το 1535 (2 χρόνια μετά). Με το Μύνστερ, πεθαίνει ο Ιωάννης του Λέυδεν (με απαγχονισμό) και είναι ουσιαστικά το τέλος του αναβαπτιστικού κινήματος.

Οι ζηλωτές.

Το πολιτικό τους πρόταγμα ήταν μία ομάδα που σε αυτή συντάχθηκαν τα κατώτερα στρώματα της θεσσαλονίκης, αρνούνταν κάθε συμμετοχή της εκκλησίας στη κοσμική εξουσία και αντίστοιχα καμία κοσμική εξουσία στην εκκλησιαστική, διακατεχόταν από έντονο αντι αριστοκρατικά συναισθήματα και επιθυμούσαν την επιστροφή των κληρικών σε μία ποίο συνετή και λιτή ζωή. Οι ενέργειες τους αφού κατέλαβαν την πόλη ήταν:

- I. Να κάνουν δημοτική τη περιουσία των ευγενών και των θρησκευτικών αρχών, αναδιανέμοντας τη στο λαό.

- II. Να εκλέγονται πολιτικοί και θρησκευτικοί εκπρόσωποι από τον λαό.
- III. Να διαμορφώσουν ένα θεσμικό όργανο λήψης των αποφάσεων (συνέλευση)
- IV. Πλήρη πολιτικά δικαιώματα για τον καθένα.
- V. Αυτονόμηση της πόλης από την αυτοκρατορία.
- VI. Ανεξιθρησκία.
- VII. Να σχηματίσουν από τα θεμέλια ένα δημοκρατικό κοινοτικό σύστημα διοίκησης.
- VIII. Να δώσουν πολιτική δύναμη στις εργατικές συντεχνίες της πόλης (ο ηγέτης τους ανδρέας παλαιολόγος προερχόταν από την συντεχνία των “παραθαλάσσιων”)

Με τις πολεμικές δράσεις τους οι ζηλωτές της θεσσαλονίκης γρήγορα κατάφεραν να κυριαρχήσουν με την υποστήριξη των κατώτερων στρωμάτων, η αντιαριστοκρατική του πολιτική άφησε πολλές φορές το πλήθος να καταστρέψει και να λεηλατήσει τις περιουσίες των ευγενών, στην διάρκεια της κυριαρχίας τους ασκούσαν βία και συστηματική τρομοκρατία στους ευγενείς τη πόλης, στην αρχή τάχθηκαν υπέρ του νεαρού διαδόχου του θρόνου, ερχόμενοι σε σύγκρουση με τον κατακουζηνό, αργότερα όμως εναντιώθηκαν και απέναντι στον αλέξιο απόπαυκο που είχε αναλάβει διοικητικά καθήκοντα σαν εκπρόσωπος του αυτοκράτορα, εκτελώντας αυτόν και την στρατιωτική του φρουρά, κατάφεραν να φέρουν μια ευημερία στην πόλη και να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τους σέρβους, τον κατακουζηνό και τους τούρκους που απειλούσαν την αυτονομία τους.

Η κομμούνα της Θεσσαλονίκης (1341-49)

Κοινωνικό υπόβαθρο αυτά τα χρόνια κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία γης, οι γαιοκτήμονες είχαν αποκτήσει αρκετό πλούτο και καταπίεζαν τους ακτήμονες γεωργούς, οι οποίοι είχαν πέσει σε μεγάλη φτώχεια εξ αιτίας

- επιδρομών στα εδάφη της αυτοκρατορίας
- την εκμετάλλευση των ιδιοκτητών γης που χρησιμοποιούσαν τους χωρικούς ως εργάτες γης
- τις εξουσιαστικές διαμάχες μεταξύ των στρατηγών, των αυτοκρατόρων κτλπ.
- Βαριά κρατική φορολογία.

η κοινωνία της ύστερης βυζαντινής εποχής ήταν διαμορφωμένη κάπως έτσι: Η ανώτερη τάξη που σε αυτή συγκαταλέγονταν οι ευγενείς και οι δυνατοί, τάξη που επάνδρωνε τα ανώτατα αξιώματα της αυτοκρατορίας, οι ευγενείς αποτελούσαν τους στρατηγούς, τους ανώτατους κληρικούς και τους αυτοκράτορες, ενώ οι δεύτεροι κατείχαν μεγάλα εκτάρια γης και μπορούσα να επηρεάσουν την εξουσία προς το συμφέρον τους.

Η μεσαία τάξη που απαρτιζόταν από τους εμπόρους, τους βιοτέχνες και τους τεχνίτες, οι πρώτοι είχαν φτιάξει περιουσία αναπτύσσοντας πυκνές εμπορικές σχέσεις με όλη την δυτική ευρώπη, ενώ οι υπόλοιποι με τα προϊόντα της εργασίας τους, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ήταν η εποχή που είχαν γίνει κανόνας οι εργατικές συντεχνίες σε όλη την ήπειρο.

Τέλος στη κατώτερη ήταν οι ελεύθεροι αγρότες, οι εργάτες και το υπόλοιπο κομμάτι του λαού, σε μία ιδική κατάσταση ήταν οι επονομαζόμενοι κολόνι (coloni)

μία ομάδα εργατών γης όπου δεν είχε δικαίωμα να αποδεσμευτεί από τη η που καλλιεργούσε και συνήθως πουλιόταν μαζί με το χωράφι στο εκάστοτε αφεντικό. Αλλά και οι αγίοδουλοι, άνθρωποι που είχαν χάσει κάθε δικαίωμα και χρησιμοποιούνταν από την εκκλησιαστική εξουσία από τους ναούς μέχρι τα μοναστήρια ως δούλοι, ελεγχόμενοι από το ιερατείο.

Πολιτικό σκηνικό. Τον Ιούνιο του 1341 πεθαίνει ο αυτοκράτορας ανδρόνικος ο Γ' και ο διάδοχος του θρόνου είναι μόλις έντεκα ετών, προστάτης του μικρού και προσωρινός αντιβασιλέας αναλαμβάνει ο Ιωάννης κατακουζηνός à αντίπαλοι του ο πατριάρχης Ιωάννης καλέκας και ο Αλέξιος απόκαυκος. Οι δύο άλλοι υποσκελίζουν τον κατακουζηνό ο οποίος αυτοαναγορεύεται βασιλεύς των Ρωμαίων.

Η Θεσσαλονίκη εκείνο τον καιρό ήταν μία σημαντική βαλκανική πόλη, η θέση της ήταν αυτή που της έκαναν ένα από του κύριους εμπορικούς κόμβους της περιοχής, ήταν πολυάνθρωπη καθώς σε αυτή ζούσαν γύρω στους 150 με 200χιλιάδες κόσμου, κυρίως βυζαντινοί αλλά και σλάβοι, βλάχοι, αρμένιοι, εβραίοι, τούρκοι, δυτικοί κτλ. το γενικότερο κουμάντο κάνανε στη πόλη οι ευγενείς και οι παπάδες που προξενούσαν σκάνδαλα με τη ζωή που κάνανε, όλη η περιοχή ήταν διάσπαρτη με εκκλησίες και μοναστήρια που κατείχαν μεγάλο πλούτο και τσιφλίκια.

Το τέλος της κομμούνας.

Το 1350 ο κατακουζηνός κατάφερε να εισέλθει νικητής στη Θεσσαλονίκη, ως κύριος της πόλης πια και αντιβασιλέας της αυτοκρατορίας καταδίωξε και αποδεκάτησε όσους ζηλωτές είχαν απομείνει μέσα, αυτό ήταν το αποτέλεσμα της αποδυνάμωσής τους, μετά την γεωγραφική τους απομόνωση από τους αντιπάλους τους, αποκοπή της Θεσσαλονίκης από την αγροτική ενδοχώρα της και τη συνεχή διαμάχη με τους εκπροσώπους του παλατιού στη πόλη, αλλά και την σταδιακή πολιτική υποχώρηση της πολιτικής επιρροής του ισχυρότερου τμήματός τους, αυτού της συντεχνίας των “παραθαλάσσιων”.

Άλλες θρησκευτικές ομάδες

Οι Παυλικιανοί, δρύνε τον 8^ο αιώνα, η διδασκαλία τους βρίσκει σημαντική απήχηση στους φτωχούς αγρότες και στα λαϊκά στρώματα της επαρχίας. Οι Παυλικιανοί κατακρίνουν την εξουσία των επισκόπων, απορρίπτουν τη εκκλησιαστική ιεραρχία, απαιτούν διανομή της εκκλησιαστικής περιουσίας και προβάλλουν το ασκητικό ιδεώδες της κοινοκτημοσύνης, όπως αυτό εμφανίστηκε στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες. Η δύναμη της αίρεσης αυξάνεται διαρκώς κατά τον 9ο αιώνα, καταστέλλονται με μαζικές διώξεις και σφαγές στη Μικρασία .

Βογιομήλοι. απέρριπταν κάθε κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία καθώς θεωρούσαν ότι είχε ανθρώπινη και όχι θεϊκή προέλευση, κήρυτταν την κοινωνική ανυπακοή απέναντι στο κράτος (αρνούταν να συμμετέχουν σε πολέμους και να πληρώνουν φόρους) θεωρούσαν τους ναούς ως εστίες δαιμόνων και απέρριπταν την κατανάλωση κρέατος και κρασιού σαν υλικές δραστηριότητες που δεν περιόριζαν τον άνθρωπο σε αυτό το πεδίο, τέλος ήταν ειρηνιστές και δεν αποδεχόταν τη βία, πράγμα που τους στοίχησε τη ζωή τους.

Βιβλιογραφία

1. KARL K., IGOR S., RAOUL V. (2011) "Θαβωρίτες – Τόμας Μίνστερ – Αναβαπτιστές: αιρετική εξέγερση και κομμουνισμός στην Κεντρική Ευρώπη του 15ου και 16ου αιώνα", Αθήνα: Ανάκαρα
2. Engels F. (1997) "Ο πόλεμος των χωρικών στη Γερμανία", Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή
3. Luther Blissett (2001) *Εκκλησιαστής*, Αθήνα: Τραυλός
4. <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CF%80%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82>
5. http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=618&Itemid=29
6. <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=156519>
7. http://christosb.blogspot.gr/2007/01/blog-post_20.html
8. <http://www.scribd.com/doc/30899821/%CE%9F%CE%B9-%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CF%80%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82-%CE%9A-%CE%9A%CE%AC%CE%BF%CF%85%CF%84%CF%83%CE%BA%CE%B9-%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%9A%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%BF>
9. [http://www.army.gr/files/File/epitheorisi/200505_%CE%97%20%CE%95%CE%A0%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%97%20%CE%A4%CE%A9%CE%9D%20%CE%96%CE%97%CE%9B%CE%A9%CE%A4%CE%A9%CE%9D%20%CE%A3%CE%A4%CE%97%20%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%A3%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97%20\(1342-1349\).pdf](http://www.army.gr/files/File/epitheorisi/200505_%CE%97%20%CE%95%CE%A0%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%97%20%CE%A4%CE%A9%CE%9D%20%CE%96%CE%97%CE%9B%CE%A9%CE%A4%CE%A9%CE%9D%20%CE%A3%CE%A4%CE%97%20%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%A3%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97%20(1342-1349).pdf)
10. <http://diasporic.org/2010/12/alekos-aggelidis/%CE%BF%CE%B9-%CE%B6%CE%B7%CE%BB%CF%89%CF%84%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%82/>
11. https://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1132901